هۆکاری شکستی شۆڕشەکانی کورد… …? ڕەسوڵ بێسکێنی

ئایا هۆکاری شکستی شۆڕشەکانی کورد تەنیا هێزە دەرەکیەکان بوون یا هەڵەی سەرۆکانی کوردیش، شێخ مەحمود وەك نموونە

مەلیکیەتی شێخ مەحمود لەژێر سایەی ئینگلیزدا…

نەتەوەی کورد بەدرێژایی مێژوو لەپێناوی نیشتمانەکەیدا بەردەوام لە بەخودان و شۆڕش دابووە، هەموو شۆڕشەکانیش یا بەخیانەتی ناوخۆ یا بەهێز و گەلەکۆمەکێی دەرەکی لەسەر دەستی دوژمنەکانی شۆڕشەکانی شکست پێهێنراوە و لەناوبراون، پێویستە کورد پێداچوونەوەیەك بەمێژووی ڕابردووی خۆیدا بکات، چونکە ئێمەی کورد تا ئێستا زۆر بۆمان ئاسان بووە، هەمیشە هێزی دەرەکی تاوانبار دەکەین، کە نەیانهێشتووە گەلی کورد وەك گەلانی تر بگەنە مافی سەربەخۆیی، بەڵام ڕاستیەکەی ئەوەیە سەرکردایەتی کورد لەهەڵسەنگاندنی بارودۆخی نێودەوڵەتی و ناوچەیی و هاوسەنگی هێزەکان و بەرژەوەندیەکانیان تێنەگەیشتووە، یان لاواز بوون و نەیانتوانیوە لەگەڵ ڕووداوەکان و بابەتی ڕۆژ مامەڵە بکەن، ڕووداوەکانی پاش شەڕی یەکەمی جیهانی کە ئینگلیز و هاوپەیمانەکانی ئیمپڕاتۆریەتی عوسمانی (پیاوە نەخۆشەکە)یان هەڵوەشاندەوە و گەلێك دەوڵەتیان پێکهێنا، کە سەرۆکەکانیان هەر لەلایەن ئەوانەوە بەتایبەتی بەریتانیا دانران، بەمەلیکیەتی شێخ مەحمودیشەوە.

لە پێش پەیماننامەی (سایکس- بیکۆ) لە ساڵی 1910 عەرەبەکان لە ژێرەوە داوای هاوکاریان لەبەریتانیا کرد، بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی عەرەبی، کورد نەیتوانی ئەو ڕۆڵە ببینێت، یان نەیکرد، هەرچەندە شێخ مەحمود کەسایەتی و سەرکردەی دیاری ئەو ڕۆژگارەی کورد، چ لە ڕووی ئازایی و لەشکرگێڕی و چ بەهۆی نفوزی دینی باب و باپیرانی تا دەهات لەپەرەسەندن دابوو، ئەستێرەی بەختی ڕۆژ بەڕۆژ لە بڵندی و بەرزبوونەوەدا بوو، لەگەڵ هەڵگیرسانی جەنگی یەکەمی جیهانی لە ساڵی 1914 و هاتنی ئینگلیز بۆ خوارووی عێراق، کەلە بەسڕەوە دەستی پێکرد، لەگەڵ یەکەم هەنگاوی هاتنی ئینگلیز بۆ عیراق بەگوێڕایەڵی بۆ بانگەوازی جیهادی عوسمانی شێخ مەحمود دوور لە نیشتمانی خۆی دەچێت لە شوعەیبە پێش لە هێزەکانی ئینگلیز دەگرێت، لەم شەڕانەدا شێخ مەحمود خۆی و بە لەشکرێکی هەزار سوارەی

کوردەوە یارمەتی سوپای تورکی دابوو، بەڵام هێزی پڕ چەك و سوپای سەرکەوتوی ئینگلیز بەسەر سوپای شکستخواردوو و داتەپیوی عوسمانیدا سەرکەوت و لە 7ی نیسانی 1918 لە ژێر دەستی ژەنەڕاڵ مارشاڵ دا گەیشتە کەرکوك، ئەو کاتە شێخ مەحمود لەگەڵ تورکەکان تێکچوو بوو، هیوای پێیان نەمابوو، لەگەڵ پیاوماقوڵانی سلێمانی ڕێك کەوت، نامەیەکی بۆ ئینگلیزەکان نارد داوای لێ کردبوون بێن بۆ سلێمانی و بڕیار بدەن بە دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆ بۆ کورد، خۆشی لەژێر سەرپەرشتی ئینگلیزەکان سەرۆکایەتی ئەم حکومەتە دەکات.

ئینگلیزەکان وەڵامی شێخ مەحمودیان دایەوە و مێجەر نۆئێل بەنوێنەرایەتی حاکمی گشتی ئینگلیز لە عێراق هات بۆ سلێمانی و لەڕۆژی یەکەمی تشرینی دووەمی 1918 بەئامادەبوونی خەڵکی شار وتارێکی خوێندەوە و بڵاوی کردەوە، کە لەلایەن حاکمی گشتی بەریتانیا لە عیراق شێخ مەحمود بە حوکمداری کوردستان ناسراوە، مێجەر نۆئێل بۆ بڵاوکردنەوەی دەسەڵاتی شێخ مەحمود بەشارەکانی تردا تا ڕەواندز چوو، بۆ یەکخستنی ئەم شارانە لەگەڵ حکومەتی سلێمانی تەقەلای باشی دا.

شێخ مەحمود لە کاروباری حکومەتدا کەم ئەزموون و لەمەیدانی سیاسەتدا بێ کەس بوو، ئازایی و بێ ترسی و کەمتەرخەمی خۆشی لەو هۆیانە بوون بەهەڵەی بەرن، لەبەر ئەوە ئەستێرەی بەختی کەوتە کزی، نەیتوانی لەگەڵ سیاسەتی ئینگلیزدا بەردەوام بێت و حکومەتەکەی شکستی هێنا.

چوونی وەفد بۆ ئەنقەرە و گەڕانەوەی بە نائومێدی

شێخ مەحمود لەجیاتی دۆزینەوەی ڕێگایەك بۆ خۆگونجاندن لەگەڵ ئینگلیز زلهێزی دنیا و براوەی شەڕی یەکەمی جیهانی، بەهاندان و فڕوفیشاڵەکانی ئۆزدەمیری ئەفسەری دابڕاوی تورك تەفرەی خوارد و هەستا لەژێرەوە وەفدێك و نامەیەکی نارد بۆ تورکی هەڵوەشاو و دۆڕاو لەشەڕ، لەلایەکی تریشەوە پەیوەندیشی بە بەلشەوێکی ڕووسی کردبوو، کە تازە هاتبوونە سەرکار و خۆیان دڵنیانەبوون کەشتی سیاسەتیان بەرەو کوێ دەڕوات، لەبەرئەوە خۆیان لە زۆر شت بەدوور دەگرت.

کاتێ وەفدەکەی شیخ مەحمود لەڕەواندز بوو ئینگلیزەکان بەفڕۆکە چوونەسەر سلیمانی و بەیاننامەیان بۆ شیخ مەحمود فریدایەخوارەوە، لەم بەیاننامەیەدا ئینگلیزەکان هەڕەشەیان لەشیخ مەحمود کردبوو، ئاگاداریان کردەوە خۆی و هەیئەتی حکومەتەکەی لەڕێگای چەمچەمالەوە بچنە بەغدا و خۆیان باویژنە بەر رەحمەتی حکومەتی بەریتانیاوە.

بەڵام شیخ مەحمود بەیاننامە كە و لەگەڵ نامەیەكی خۆیدا ناردی بۆ ڕەواندز بۆ لای وەفدەكە و ئەزدەمیر، شیخ لەنامەكەی خۆیدا بۆ وەفدەكەی نوسیبوو دەیوت بەرامبەر بەئینگلیزەكان بەخۆی و سمكۆ تەرتیباتێك كەبەباشیان زانیوە و پێویستە جێبەجێیان كردووە و ئەمری بە وەفدەكەش دەكرد ئیتر لەڕەواندز چاوەڕێ نەكەن و دەست بەجێ بكەونەڕێ بۆ ئەنقەرە.

لەو كاتەدا حكومەتی خەلیفە لە ئەستەمبول كز ببوو، سویندخۆرەكان (ئیتالیا و فەڕەنسا) لەژێرەوە لەگەڵی ڕاست نەبوون، دەیانویست تورك بژێننەوە، ئینگلیزەكانیش لەترسی مستەفا كەمال نەیاندەوێرا زیاد لە پیویست توركەكان لەخۆیان بسلەمێننەوە، لەبەر ئەمە لە موئتەمەری لەزاندا ناوی حكومەتی ئەستەمبول نەبوو، باسی پەیماننامەی سیڤەریش نەكرا. لەلایەكی تر توركەكان بە وەفدەكەی شێخیان گوت: جارێ ناتوانین هیچ بڵێین یا شتیك بكەین. بەتایبەت ئێستا كەعسمەت پاشا لە لەزان بە مەسەلەی ولایەتی موسل خەریكە و لەوەدا شكمان نیە داوای تورك سەردەكەوی و موسل دەگەڕێتەوە باوەشی دایكی نیشتمان، ئەو وەختە دیارە كوردەكانیش بەئامانجی خۆیان دەگەن، لەگەڵ توركەكان برای دینی و دیرینیان، یەك دەگرنەوە و لەژێر چنگی غەدر و ئیستعماری ئینگلیزە گاورەكان دەنە دەرەوە و ڕزگاریان دەبێ، جەنابی شیخ مەحمودیش جگەلە سەواب (ثەواب)ی ڕۆژی قیامەت لەدونیاشدا بگا بەبەری غەزای قارەمانی خۆی. ئیتر وەفدەكە تیگەیشتن كاری ئەوان تەواو بوو، تا توركەكان خۆیان شتێكیان لی نەپرسن ئەوان نابێ باسی كورد بكەن، ناچار لەڕێگای ئەدەنە و ئورفە و دیاربەكر و بدلیسەوە گەڕایەوە سلیمانی.

ئەنجامی پەیوەندی شێخ مەحمود لەگەڵ توركیا و ڕووسیا

بازنەی (بەلشەویكی – كەمالی – شێخ مەحمود)، چارەنووسی گەلی كوردی بەرەو كارەسات برد، لەبەرئەوەی شیخ مەحمود دژی ئینگلیزەكان دەجوڵایەوە گیرا و دوورخرایەوە، جارێكی تر هێنرایەوە بۆ كوردستان و دەسەڵاتی پێدرایەوە و هەوڵ درا هەرچۆنێك بێت ڕێك بكەون لە گەڵیدا، شێخ پاش گەڕانەوەی (هێنانەوەی) لەهیند بەڵێنی دا بەئینگلیزەكان هێمنایەتی كوردستان بپارێزێت و توركەكان لە كوردستان دەربكات و بەڵێنی هەموو هاوكارییەكان بۆ دەوڵەتەكەی بەیارمەتیدراوی و بەهێز و شكۆوە هێنرایەوە سلێمانی.

گەڕانەوەی شێخ لە هیندستان و گەیاندنەوەی بەدەسەڵات وەك مەلیكی

کوردستان، وادیارە لەلایەین شێخەوە بەترسان، یا پاشگەزبوونەوە یا لاوازی ئینگلیزەکان لەقەڵەم دراوە. ئەگینا بۆ هیچ ئاڵوگۆڕێکی نەکرد لە سیاسەت و ڕێبازی خۆیدا، بەپێچەوانەوە هەر سوور بوو لەسەر هەڵوێستی خۆی و کارەکانی گەیاندە سنووری دوژمنایەتیەکی ئاشکراتر، لەئەنجامدا بەستنی پەیماننامە لەگەڵ کەمالییەکان و کەین و بەینی لەگەڵ سۆڤێت، کە ئیتر بواری بۆ هیچ پێکهاتنێکی لەگەڵ ئینگلیز نەهێشتەوە، تەنانەت ئینگلیزەکان لەوە دەترسان ئەم جارەش شێخ وەك ڕابردوو فریویان بدا و هەر کە شوێن پێی خۆی بەهێزکرد پشتیان تێ بکات.

هاوپەیمانی شێخ مەحمود لەگەڵ تورکەکان بەنهێنی و بەبێ ئاگاداری ئینگلیزەکان، هێنان و بانگ کردنی ئەفسەرانی تورك بۆ سلێمانی بۆ ڕاوێژکاری و پیلانگێڕان و گەیاندنی بڕێکی کەمی چەك لەلایەن تورکەکانەوە بۆ شێخ. ئەمە لە ڕوانگەی ئینگلیزەکانەوە تاوانێك نەبوو چاوپۆشی لێ بکرێت، جگەلە ڕابردووی شێخ مەحمود لەکاتی جەنگی یەکەمی جیهانیدا کەنەك تەنیا خەڵکی بۆ پشتیوانی تورك بانگ دەکرد، بەڵکو خۆشی شان بەشانی تورك لەبەرەی شەڕدا بەشداری کرد.

ئەم پەیمانە بەپەسندکردن و ئاگاداری یا ڕێنوێنی بەلشەویکەکان پێکدێت، کە هەم بەلشەویکەکان و هەم کەمالیەکان دوژمنی سەرسەختی ئینگلیزەکان بوون، بەهاوبەندی شێخ مەحمود کەوتنە پیلانێکی هاوبەش دژی ئینگلیز و بەرژەوەندەیەکانی نەك لە عیراق و کوردستان و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، تا لەئاستی نێودەوڵەتیشدا.

پەیوەندی شێخ لەگەڵ کوردی پارچەکانی تر و هاندانیان دژی ئینگلیز

لەلایەکی تر شێخ پەیوەندی خۆی بەکوردی ڕۆژهەڵات (ئێران) و باکوور (تورکیا)، و کوردەکانی ئەو شوێنانەی هاندەدا دژی بەریتانیا لەگەڵ پەیوەندیە گومان لێکراوەکانی لەگەڵ هەندێ تاقم و کەسانی عەرەبی لەعێراق بەتایبەت شیعەکان کە زۆربەی دانیشتوانی عێراقیان پێکهێنابوو. دژی سوننی و فەیسەڵی لەدەرەوە هێنراو و دژی بەریتانیا بوون، ئەم دەوڵەتەی زیاتر پشتگیری کرد، ویستی چیتر خۆی لەقەرەی کێشەی کورد نەدات، کە دەبێتە مایەی ئەوەی ئێران و تورکیا و فەڕەنسای هاوپەیمانیش نیگەران بکات، بەم چەشنە زەمینەش ئامادە دەکات بۆ پێکهاتن لەگەڵ تورکەکاندا، تورکەکانیش هەر ئەوەیان دەویست کورد لەهیچ بەشێکی نیشتمانەکەیدا نەگاتە مافی خۆی، ئاکامی ئەم هێنان و بردنە پوچوڵ کردنەوەی پەیمانی سیڤەر و نەمانی مەلیکیەتی شێخ مەحمود و کۆتایی هاتن بە شۆڕشی سمکۆ و ....هتد.

هەڵسەنگاندنی کردەوەکانی شێخ مەحمود، چ بەپێوەری بارودۆخی ئەو سەردەمە بێت یان بەپێوەری ئێستا بێت، دوور لە لۆژیك و تێگەیشتن و زانست و بەرپرسیارێتین، وەنەبێ کاتی خۆشی ئاکامی پێ کارەساتی ئەم هەڵسوکەوتەی شێخ بەخودی شێخ نەگوترابێت.

ڕاستیەکەی ئەوەیە کە سەرکردایەتی کورد نەیانتوانیوە لەگەڵ ڕووداوەکان مامەڵە بکەن، بەکوردی و بەکورتی ئاماژەیەکە بۆ سیناریۆی ڕووداوەکانی پاش شەڕی یەکەمی جیهانی کە ئینگلیز و هاوپەیمانەکانی ئیمپڕاتۆریەتی نەخۆشی عوسمانیان هەڵوەشاندەوە و گەلێك دەوڵەتیان پێکهێنا، کە سەرۆکەکانیان هەر لەلایەن ئەوانەوە بەتایبەتی بەریتانیا دانران، ئەو دەوڵەتانەی دروستیان کردبوون هەر بە ڕێنوێنی ئەوان دەجوڵانەوە، بەرژەوەندی زلهێزەکانیان دەپاراست و بوونە دەوڵەت و سەربەخۆییان بەدەست هێنا، لە بەرامبەردەستدرێژی و پیلانەکانی تورك و لایەنی تر بۆ گەڕاندنەوەی وڵاتەکانیان بۆ سەر خاکی ئیمپڕاتۆریەتی عوسمانی خۆیان پاراست، بە پشتیوانی ئەو هێزانەی (دەوڵەت) کەهاتبوون، نیشتمان و گەلەکەیان ڕزگارکرد، کەچی کوردی باشووری کوردستان لە سلێمانی کە شێخ مەحمود ڕابەریان بوو، دەچێت لەگەڵ وڵاتەکەی داگیرکەری خۆی نزیك دەبێتەوە و چالاکی هاوبەشی سەربازی دەکات و پەیمانی لەگەڵ دەبەستێت، ئەو دەوڵەتەی بەدرێژایی چەند سەدە کوردی چەوساندێتەوە و هیچ مافێکی پێ ڕەوا نەبینیون، لەسەردەمی کەمالیەکانیشدا هێشتا هیچ مافێکی کوردەکانی خۆی نەداوە، تا پشتیوانی لەبەشێکی تری کوردستان بکات، وڵاتی موسڵ بەبەشێکی دانەبڕاوی ئیمپڕاتۆریەتە ڕووخاوەکەی خۆی دەزانێت (نەك خاکی کوردستان)، کەهێشتا ئەم دەوڵەتە نوێیە بەڕەسمی نەناسراوە، نەلە ئاستی نێونەتەوەیی و کۆمەڵەی گەلان(عصبەالامم) و نە لە ناوچەکەدا هیچ دەوڵەتێك دانی پێدانەناوە (ڕژێمی سۆڤێتیش هێشتا بەڕەسمی نەناسرابوو) واتە پەیمان بەستن لەگەڵ دوو دەوڵەت کەهێشتا شەرعیەتیان نییە و لە ئاستی نێونەتەوەیش دەورێکی ئەوتۆیان نەبووەو، تا یارمەتی گەلانی تر بدەن و لەحاڵەتی بەرگری کردن لە خۆیان خواخوایانە کۆمەڵەی نێونەتەوەیی بەڕەسمی بیانناسێت، لەلایەکی تر بەلشەویکەکان نەیانوێرا کارێکی لەو جۆرە بکەن، بەبیانوی ئەوەی پەیوەندیان لەگەڵ ئینگلیزەکان ئاڵۆز و گرژە، ئەو کارە دەبێ ڕەسمیەتێکی نێونەتەوەیی هەبێت.

دژایەتی شێخ مەحمود لەگەڵ ئینگلیز

بەریتانیا خاوەن دەور و دەسەڵات بوو لەناوچەکە و کوردستان و لەئاستی نێونەتەوەیی و ڕێکخراوی کۆمەڵەی گەلان (عصبەالامم)

سەرکردایەتی دەکرد، دیبلۆماسیەت و ئابووری و شەڕ و ئاشتی لە دونیادا لە دەستدابوو، تۆ بڵێی شێخ و هاوکارانی ئەو ڕاستیە تاڵەیان نەزانیبێ، کە بەریتانیای بەهێز لەشەڕی یەکەمی جیهانی سەربەرزانە ڕزگاری بووە و مەترسی لەسەر نەمابوو، لە عێراق و لە کوردستان لەجاران زیاتر پێگە و هێزی هەیە و بوار نادات بە کەمالیەکان و بەلشەویکەکان ناوچەکە داگیر بکەن و شێخ لەگەڵ کەمالیەکان و بەلشەویکەکان پەیمانی هەمەلایەنەی هەبێت.

ئایا شێخ نەیدەتوانی وەکو فەیسەڵ لە عێراق و فەیسەڵەکانی تر لە وڵاتانی عەرەبی و بگرە وڵاتانی تری دونیا کە دەستەمۆی کۆلۆنیالیستەکان بوون، گوێ ڕایەڵیان بێت و بەشێوەیەك لەشێوەکان لەگەڵیان پێك بێت، لەبەرامبەر دروست کردنی قەوارەیەك بۆ کورد بەرژەوەندیەکانیان بپارێزێت و دژیان نەجوڵێتەوە، بەشێکی کوردستان کە خۆی کرابوو بەمەلیکی، نەکەوێتە ژێر دەستی دەوڵەتی تازە دروست کراوی عێراق، یا تورکیایەك کە هێشتا دەسەڵاتی خۆی سەقامگیرنەکردبوو، هەر لەسەر خەیاڵی فراوان کردنی دەسەڵاتەکەیدا بوو؟ تۆ بڵێی شێخ ئەو ڕاستیە تاڵەی نەزانیبێت کە دەسەڵاتدارانی عەرەبی و تورکی و فارسی بەدرێژایی مێژوو هیچ کێشەیەکیان چارەسەر نەکردووە و ڕێزیان لەیەکسانی و بەرامبەری و مافی نەتەوەی و سیاسی و ....هتد ، بۆ هیچ گەلێکی جیا لە خۆیان بەڕەسمی نەناسیوە، چۆن بۆ کورد شتێك دەکەن، تەنانەت مافی کلتوریشی پێ بدەن؟

شێخ بەپێچەوانەی فەیسەڵ و سەرکردەکانی تری وڵاتانی عەرەبی هەم دژی سوپای بەریتانیا شەڕی کردووە، هەم خوازیاری دەرکردنی سوپای بەریتانیا لە کوردستان بووە، ئیتر باسی داگرتنی ئاڵای بەریتانی لەسەر بارەگاکانی بەریتانیا لە سلێمانی و بەدیل گرتنی نوێنەرایەتی ئینگلیز ناکرێت، نازانم شێخ بەکام هێز و توانای خۆی دەیتوانی بەبێ یارمەتی دانی بەریتانیا بەرامبەر پیلانەکانی کەمالییەکان و ئێران، مەلیکیەتەکەی خۆی ڕابگرێت، کێ ئامادە بوو یارمەتی دارایی و سەربازی و دیبلۆماسی بدات؟ ئەگەر ئەم دەوڵەتە یا مەلیکیەتەی کوردستان ڕاگەیەنرابا، جگەلەوەی وڵاتێکی وەك بەریتانیا هەوڵی بۆ بدات، و لە ڕێگای کۆمەڵەی گەلانەوە بەڕەسمی بناسرێت، هیچ هێزێکی تر هەبوو بتوانێ بەم کارە هەڵسێت؟، سۆڤێت و کەمالییەکان هێشتا خۆیان بەڕەسمی نەناسرابوون، هیچ دەورێکیان لەسیاسەتی جیهانیدا نەبوو، کە داوای بەستنی پەیوەندی دیبلۆماسی و ... هتد لەگەڵدا بکات.

تۆ بڵێی شێخ مەحمود و هاوکارەکانی ئەوەیان لەبەرچاو نەگرتبێت

کەمالیەکان و بەلشەویکەکان خەریکی وتووێژ و پێکهاتنن لەگەڵ ئینگلیزەکان، چاپەمەنی و دەزگاکانی ڕاگەیاندنی هەموو جیهان لەسەر ئەم کێشانە دەدوان، تەنانەت لەچەند چاوپێکەوتنێکی نوێنەرانی شێخ لەگەڵ کەمالیەکان و بەلشەویکەکان کە شێخ ناردبوونی بۆ داوای یارمەتی لەو دوو دەوڵەتە، بەڕاشکاوی بەلایەنی کوردی دەڵێن ئێمە لەبەر وتووێژەکانی تورك لەگەڵ ئینگلیز جارێ ناتوانین یارمەتیتان بدەین و جارێکی تر پێیان دەڵێن چاوەڕێی ئەنجامی کۆبونەوەکانی لەندەن و لۆزان دەکەن و بەلشەویکەکانیش پێیان دەڵێن لەبەر بارودۆخی نێودەوڵەتی ناتوانن هیچ یارمەتیەکیان بدەن، واتە گەمەکردن یا ئەگەر ناوێکی تری لێ بنێین، بۆ بەڵێنی هەم کەمالیەکان و هەم بەلشەویکەکان دیار بوو، مەبەستیان هاندانی شێخ و کورد بوو دژی بەریتانیا و بەرژەوەندییە گڵاوەکانیان.

مەترسی ئینگلیز لە چالاکیەکانی شێخ مەحمود

ئینگلیزەکان مەترسیان هەر لەسەر کوردستانی باشوور نەبوو، لە دەستیان بچێت یاببێتە پێگەیەك بۆ نەیارەکانی، بەڵکو لەوە دەترسان ئەم ناوچە ستراتیژ و دەوڵەمەندە دەبێتە پێگەیەك بۆ دەست درێژی کردنە سەر تەواوی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، یا لانی کەم دەبێتە بابەتی مامەڵەی بەلشەویك و کەمالیەکان لەگەڵ ئینگلیز و ڕۆژئاوادا وەك ئەم سەودایە کرا لەپەیمانی لۆزاندا.
ئاسەواری ئەم سیاسەتەی شێخ بوو، ڕیزی نیشتمان پەروەر و ئازادیخوازانی کورد و سەرەنجام کۆمەڵی کوردەواری کرد بە دوو بەشەوە، تەنانەت بنەماڵەکەی خودی شێخیشی گرتەوە، جگە لەوەی کاردانەوەی ئەم سیاسەتە لەبەشەکانی تری کوردستان بێ ئاسەوار نەبوو، بەگشتی دەستەیەکیان لەگەڵ سیاسەتی بەریتانی و دەستەکەی تریان دژی سیاسەتی بەریتانی بوون، ئەویش بەسەرکردایەتی شێخ و هاوبیرەکانی بوو لە گۆڕەپانی ڕووداوەکاندا چالاك و بەرچاوبوون، و دەوریان ئەگێڕا.

ئەم هەڵوێستە دەوری کاریگەر و نێگەتیڤانەی خۆی بینیوە، جگەلەوەی بانگەوازی جیهادی شێخ دژی بەریتانیا یا هەڵوێستی نیشتمان پەروەرێکی ئازا و ناسراوی کوردی ڕۆژهەڵات مەحمود خانی دزڵی، کە بەبۆنەی زیارەتی گۆڕەکەی کاك ئەحمەدی شێخ و بەچەکدارەکانی خۆیەوە دێت و سلێمانی بۆ شێخ مەحمود دەگرێتەوە و ئینگلیزەکان دەردەپەڕێنێت لەسلێمانی، ئەمانە و گەلێك هۆی تر شێخ مەحمودی لەخۆبایی کرد و وای دەزانی ئینگلیزەکان ناچار دەکات تەسلیمی مەرجیکانی ببن، یا بەبێ یارمەتی ئینگلیز بگاتە مەرامەکانی خۆی.

گومان لەوەدا نیە هەڵوێستی شێخ مەحمود و ڕووداوەکانی باشووری کوردستان زەمینە خۆشکەر و هۆی پێکهاتنی ئینگلیز و تورك لە لۆزان و هێشتنەوەی کوردستانی باشوور لەچوارچێوەی عێراق بوو، کەکارەساتی بەدواوە بوو بۆ کورد، لەهەموو بەشەکانی کوردستاندا، خۆتێهەڵکێشاندنی کەمالییەکان لە کێشەی باشووری کوردستان، جگەلە ئامرازێکی گوشاری تورك بۆ وەرگرتنی ئیمتیاز لە ئینگلیزەکان لەلایەك و بەرگری لەهێنانەگۆڕێی کێشەی کوردستانی باکوور، لە کۆتاییدا بۆ ئەوە بوو کورد لەهیچ پارچەیەکی وڵاتەکەی مافێك وەرنەگرێت، سبەینێ کاریگەری هەبێت لەسەر بەشەکانی تری کوردستان

سەرەڕای ئەوەی شێخ ئاگاداری ئەو پیلانە گڵاوانەی تورکەکان بوو، دژی سمکۆ و ئازادیخوازانی کوردی لە باکوور، ئێران و تورك لەو سەردەمەدا هاوکاری یەکتر دەکەن، ئێران داوای تەنگ پێ هەڵچنین و لێدانی سمکۆ دەکات لە تورکەکان، تورکیش داوا لە ئێران دەکات بوار بدات لەڕێگای ئێرانەوە سوپای خۆی بنێرێتە باشووری کوردستان ئەمانە وێنەیەکی بچوك و زیندوون.

کاتێك نوێنەری شێخ لەمانگی دووی (1923)دا سەردانی کونسوڵخانەی سۆڤێت دەکا لەتەورێز کە داوای پشتگیری و یارمەتی ڕووسیای سۆڤێتی دەکات بۆ گەیشتن بە سەربەخۆیی. کونسوڵی سۆڤێت بەپێی دەستووری سەفیری سۆڤێت لەتاران بەڕاشکاوی و بەبێ هیچ ڕەوشێکی دیبلۆماسیانە دەڵێت: ئێمە ناتوانین لەگەڵ سەربەخۆیی کوردستان بین، چونکە دەوڵەتێکی لەو جۆرە دژی بەرژەوەندیەکانی ئێمەیە یا دژی ئێمە کەڵکی لێ وەردەگیرێت، دەبوایە هەر لەو کاتەوە شێخ نەك تەنیا هەموو پەیوەندیەکانی لەگەڵ بەلشەویکەکان بپچڕاندبا، بەڵکو هیچ هیوایەکیشی بەهاوپەیمانەکەی نەمابایە، کەچی شێخیان هاندا ئەگەر لە ئیمپریالیزمی ئینگلیز داببڕێت ئەوان ئامادەن یارمەتی بدەن، تەنانەت وایان لەشێخ گەیاندووە، ئەگەر کوردستان بکەوێتە ژێر دەستی ئیمپریالیزمی بەریتانیا ڕزگاربوونی زۆر زەحمەتە، چونکە بەریتانیا دەوڵەتێکی زۆر بەهێزە، بەڵام ئەگەر لەچوار چێوەی تورکیادا بێت، کە لاوازە چارەسەرکردنی کێشەی کورد ئاسانتر دەبێت.

مایەی سەرنجدانە نوێنەری شێخ بە نوێنەری سۆڤێت دەڵێت: حیجاز و فەلەستین و عیراق بەیارمەتی بەریتانیا و سوریا بەیارمەتی فەڕەنسا گەیشتنە ئاوات و مەبەستی خۆیان، کەچی ئێمە پێنج ساڵە چاوەڕێی یارمەتی سۆڤێت دەکەین بۆ ئازادی نیشتمان و نەتەوەکەمان، دیارە شێخ لەمێژەوە ئەم پەیوەندیەی هەبووە، لەگەڵ ئەواندا و ڕاپۆرت نووسی سۆڤێتی دەڵێت: ئینگلیزەکان ئاگادارن لەم پەیوەندیەی شێخ

مەحمود بەئێمەوە.

پەیوەندی دوور و درێژی شێخ بەسۆڤێت و تورکەکان و نووسینی نامە بۆ دەوڵەتان لەڕێگای باڵوێزەکانیانەوە لەتاران و لەقاودانی ئینگلیز لەباشووری کوردستان شتێك نەبوو ئینگلیزەکان و فەیسەڵی مەلیکی عیراق هەستیان پێ نەکەن و زیاتر ئەو دووانە لەیەکتر نزیك بکاتەوە، بەوەی مەترسی شێخ و تورك بۆ سەر هەردووکیان هەیە، ئەمە جگەلە خراپە هیچی باشی نەبووە، هەروەك هەنگاوێکی تری شێخ بوو ئینگلیزەکانی زیاتر هاندا بۆ دژایەتی کردنی خۆی وگەلەکەی و سەرئەنجام کێشەی کورد و کوردستان لەلایەن ئینگلیزەوە بدرێتە دەستی مەلیك فەیسەڵی گوێڕایەڵی.

ئەوەی کەلە سەرەوە باسکرا مانای ئەوە نییە پاساو یا پاکانە بۆ ئینگلیز و هاوپەیمانەکانی و ڕێکخراوی کۆمەڵەی گەلان (عصبەالامم) و کۆمەڵەی نێودەوڵەتی و دواتریش ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان و بە تایبەتی ئەوروپا و ئەمریکا بکرێت، کە بەدرێژایی سەدەی بیستەم شایەتی کارەساتەکانی کورد بوون و تەنانەت نەیانتوانی یا نەیانویست بەهۆی ئەو پەیوەندیانەی هەیانبووە لەگەڵ ڕژێمە داگیرکەرەکانی کوردستان، پشتگیری لە کارەساتە یەك لەدوای یەکەکانی کورد بکەن و لە چوارچێوەی مافی مرۆڤ و مافی یەکسانی و کلتوری ئەم گەلەی لەم وڵاتانەدا دەژی مسۆگەر بکەن، بەتایبەتی بەریتانیا و فەڕەنسا کە دوو دەوڵەتی نوێیان لە عیراق و سوریا دروست کرد، و دوو بەشی کوردستانیان خستە چوارچێوەی ئەم دوو دەوڵەتەوە، بەرپرسیاری ئەو هەموو تاوانەشن کە ئەو ڕژێمانە لەبەرامبەر کورد کردوویانە، ئەوان دەیانتوانی کوردستانی بۆ شێخ و هاوبیرەکانی دروست بکەن.

ڕاستە شێخ بەگوێرەی پێویست مامەڵەی لەگەڵ ئەواندا نەکرد، ئیتر لەڕووی کەم ئەزمونی یا فریودانی دەرەکی، یا هەر هۆیەکی ترەوەبوو بێت، ئایا کارێکی ڕەوا بوو گەلی کورد باجی ئەو دژایەتیەی نێوان شێخ و بەریتانیا بدات، و ببێتە قوربانی بەرژەوەندی یامشتومڕی ئەم و ئەو ؟ دەکرا شێخێك یا کەسایەتیەکی تر لە باتی شێخ مەحمود دابنرێت، کە وێنەیان زۆر بوو لە کوردستان و لایەنگر و گوێڕایەڵی سیاسەتەکەیان بوون، دەکرا شێخ دوور بخرایەوە یا دەستبەسەر بکرایە. دەکرا دیسانەوە دانوسانێکی لەگەڵ بکرابا، بەتایبەتی پاش ئەوەی پەیوەندییەکانی لەگەڵ کەمالییەکان و بەلشەویکەکان بەبێ ئەنجام کۆتایی هات و لای ئینگلیزەکانیش ئەم ئەنجامە ئاشکرابوو، ئەمڕۆ نەك تەنیا گەلی کورد باجی ئەو سیاسەتە دەدات، بەڵکو

هاوپەیمانانیش بەتایبەتی ئینگلیز لەعیراق باجی هەڵەکانی ڕابردووی خۆی دەداتەوە.

زۆربەی جار مەبەستی سەرەکی لە نووسینەوەی ڕووداوەکانی مێژوو بۆ وەرگرتنی پەند و ئەزموونە بۆ داهاتوو، ئایا سەرۆکانی کورد لەم ڕۆژگارەدا تاچەند دەتوانن سوود لەم ڕووداوانە وەربگرن، هۆکاری شکست و تێشکانی شۆڕشەکانی ڕابردوو بکەنە سەرمەشقی خۆیان، بۆ ئەوەی کورد تووشی کارەسات و شکست نەبێت، مافە بەدیهاتووەکان بپارێزن و دۆزە ڕەواکەی بگەیەننە دوا قۆناغی ڕزگار بوون.

ڕەسوڵ بێسکێنی

سەرچاوەکانی ئەم بابەتە:

1- ڕەفیق حیلمی، یادداشت، چاپی سێیەم، سلێمانی 2003.

2- ئەفراسیاو هەورامی، پەیماننامەی شێخ مەحمود و کەمالیەکان لەبەڵگەنامەکانی سۆڤیەتدا، یادنامەی شێخ مەحمودی حەفید، چاپخانەی شڤان، سلێمانی، 2006.